

РАЗВІЦЦЁ ТЭАТРАЛЬНАГА І МУЗЫЧНАГА МАСТАЦТВА ВА ЁМОВАХ УСТАЛЯВАННЯ І ЁМАЦАВАННЯ ТАТАЛІТАРНАГА РЭЖЫМУ (30-Я – ПАЧАТАК 40-Х ГГ. ХХ СТ.)

The article concerns with the development of theatrical and musical art in Belarus in the period of spreading totalitarianism over all spheres of culture in the 1930 – early 40s.

Важнае месца ў культурным жыцці Беларусі належала тэатральнаму і музычнаму мастацтву, становішча якіх у 30-я – пачатку 40-х гг. было вельмі складаным. У перыяд таталітарнага рэжыму дзеячы культуры па-рознаму вырашалі пытанні, як будаваць новую культуру, змагаючыся за наватарства. Сталінскі дагмат аб нацыянальнай па форме і сацыялістычнай па зместу культуры дрэнна ўпісаўся ў рэальнае жыццё. Метад сацыялістычнага рэалізму, які быў узяты бальшавіцкай ідэалогіяй на ўзбраенне, скоўваў творчы пошук, сціраў аўтарскую індывідуальнасць.

Таталітарызм, культ асобы Сталіна рабілі негатыўны ўплыў на тэатральнае і музычнае мастацтва. Як і ў літаратуры, тут дамінавалі класавы падыход і метады сацыялістычнага рэалізму. Ад дзеячаў тэатральнага і музычнага мастацтва патрабавалі паказу манументальнасці, дасягненняў у сацыяльна-эканамічным жыцці. Творчы працэс кантраляваўся цензурай, урадавымі і прафесійнымі арганізацыямі. Яны прапаноўвалі і ў тэатральных пастаноўках, і ў музычных творах адказвацца ад тэм гістарычнага мінулага, шукаць актуальныя тэмы ў сучаснасці, ствараць герояў сацыялістычнага будаўніцтва.

Нягледзячы на складаныя ўмовы, працягвала развівацца тэатральнае мастацтва. Вядучае месца сярод творчых калектываў займаў БДТ-1. Тут былі пастаўлены творы нацыянальнай драматургіі, такія, як «Гута» (1930) Р. Кобеца, «Бацькаўшчына» (1932) К. Чорнага, «Канец дружбы» (1934), «Партызаны» (1938), «Хто смяецца апошнім (1939) К. Крапівы, «Салавей» (1937) З. Бядулі і інш. На сцэне тэатра з'явіліся і творы класікі: «Ваўкі і авечкі» (1935) і «Без віны вінаватыя» (1938) А. Астроўскага, «Апошнія» (1937) М. Горкага. У 30-я гг. расквітнеў талент Глеба Глебава, Ірыны Фларыянаўны Ждановіч.

Важнае месца ў тэатральным жыцці рэспублікі належала БДТ-2. Былі пастаўлены спектаклі «Паўлінка» і «Прымакі» (1936) Я. Купалы, «Вайна вайне» і «У пушчах Палесся» (1937) паводле п'ес Я. Коласа, «Над Бярозай-ракой» (1940) П. Глебкі. У 1941 г. быў створаны яркі, нацыянальна-самабытны спектакль «Несцерка» В. Вольскага, які стаў своеасаблівым сімвалам тэатра на працягу ўсяго яго далейшага існавання. Не адказваўся калектыву ад рускай і замежнай класікі.

У пачатку 30-х гг. быў створаны Беларускі тэатр юнага глядача ў Мінску (1931–1941). У 1932 г. у Бабруйску пачаў дзейнасць Рускі дзяржаўны тэатр (у 1935–1941 гг. працаваў у Магілёве). 17 красавіка 1933 г. бюро ЦК КП(б)Б разгледзела пытанне «Аб устанаўленні сеткі тэатраў і паляпшэнні іх работы». Былі пакінуты 9 тэатраў: БДТ-1, БДТ-2, БДТ-3 з базай у Гомелі, Дзяржаўны яўрэйскі тэатр з базай у Мінску, Тэатр оперы і балета, Рускі дзяржаўны тэатр з базай у Бабруйску, дзіцячы тэатр у Мінску, польскі вандроўны тэатр з базай у Мінску, Дзяржаўны тэатр рабочай моладзі (ТРАМ) БССР, у які былі аб'яднаны беларускі і яўрэйскі ТРАМы. Астатнія тэатры ліквідаваліся. Для тэатраў устанаўліваўся такі парадак работы, каб кожны з іх пэўны час ці ў сваім поўным складзе, ці часткамі працаваў у калгасах, саўгасах, раённых цэнтрах. Гастралюваў па сельскай мясцовасці і Беларускі дзяржаўны вандроўны тэатр пад кіраўніцтвам У. Галубка, які ў кастрычніку 1931 г. быў рэарганізаваны ў БДТ-3. З нагоды 15-гадовага юбілею тэатра ў 1935 г. шэраг артыстаў былі ўзнагароджаны граматамі ЦВК БССР, грашовымі прэміямі. Сам У.І. Галубок быў адзначаны граматай ЦВК БССР, прэміраваны грашымі, асабістым легкавым аўтамабілем і творчай камандзіроўкай у Маскву і Ленінград.

У даваенны перыяд сталее беларуская драматургія (Я. Купала, Я. Колас, У. Галубок, Е. Міровіч, К. Крапіва, К. Чорны, М. Грамыка, Ц. Гартны, Р. Кобец і інш.), якая плённа ўплывала на творчасць рэжысёраў і акцёраў. Усё разам садзейнічала паскоранаму фарміраванню і развіццю мастацкай самабытнасці беларускага тэатра, назапашванню творчага вопыту і традыцый. Вызначальнай рысай беларускага сцэнічнага мастацтва становіцца вернасць і паслядоўнасць у рэалізацыі эстэтычных прынцыпаў псіхалагічнага тэатра. Беларускі тэатр хутка і ўпэўнена набіраў моц, але тут трэба адзначыць адну трагічную акалічнасць. Атмасфера ўсеагульнага страху, што была выклікана жорсткімі рэпрэсіямі сталінскага рэжыму ў сярэдзіне і другой палове 1930-х гг., не спрыяла сапраўды свабодным творчым пошукам драматургаў і майстроў сцэны для праўдзівага адлюстравання рэчаіснасці. Трагічна абарваўся лёс высокапрафесійнага тэатральнага калектыву, які вышеставіў, узгадаваў таленавіты драматург, рэжысёр, мастак У. Галубок. 8 верасня 1937 г. бюро ЦК КП(б)Б прыняло пастанову аб ліквідацыі тэатра, а за некалькі тыдняў да гэтага быў арыштаваны Галубок (30 кастрычніка ён быў расстраляны). Ахвярамі рэпрэсій сталі Ф. Ждановіч, М. Грамыка, мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага яўрэйскага тэатра БССР М.Ф. Рафальскі і інш.

У складаных умовах развівалася музычнае мастацтва. Нягледзячы на ідэалагічны ўціск, ішоў працэс яго станаўлення. У гэты час працягваецца фарміраванне нацыянальнай кампазітарскай школы. У росквіце творчых сіл знаходзіўся кампазітар Аляксей Яўлампіевіч Туранкоў. У 30-я гг. ён зрабіў цэлую серыю апрацовак беларускіх народных песень, стварыў рад харавых песень. Заявіў аб сабе і даследчык беларускага песеннага фальклору Мікола Куліковіч-Шчаглоў, які ў 1937 г. назначаецца дырэктарам сімфанічнага аркестра Усебеларускага радыёкамітэта ў Мінску, а з сакавіка 1939 г. працуе начальнікам музычнага аддзела Упраўлення па справах мастацтваў пры СНК БССР.

Фарміраванню беларускай кампазітарскай школы спрыяла дзейнасць Міколы Равенскага. Лёс яго вельмі складаны, што абумоўлена падазронасцю ўлад, якія арыштоўваюць яго як «нацдэма» і высылаюць з Беларусі. Дзеяча культуры выключаюць з Саюза кампазітараў, і толькі пачатак вайны не дазволіў уладам арыштаваць Равенскага. Нягледзячы на такія складаныя жыццёвыя ўмовы, ён праводзіць вялікую работу па зборы і апрацоўцы народных песень, піша музыку на творы М. Багдановіча, Я. Купалы, Я. Коласа, іншых паэтаў.

Да 1938 г. кампазітарамі рэспублікі было напісана каля 100 масавых песень на тэксты вершаў паэтаў БССР, больш за 20 буйных сімфоній, 12 камерных твораў, да 50 тэатральных спектакляў.

У сувязі з падрыхтоўкай да дэкады беларускага мастацтва ў Маскве кампазітары звярнуліся да распрацоўкі опернага жанру, таму што асноўнай формай даваенных дэкадных паказаў з'яўлялася оперная творчасць. Дазвалялася выкарыстоўваць фальклор, абраднасць, прысвячаць оперныя творы падзеям мінулага. За кароткі час былі падрыхтаваны 3 оперы («Міхась Падгорны» (1938) Я.К. Цікоцкага, «У пушчах Палесся» (1939) маладога кампазітара А. Багатырова, «Кветка шчасця» (1940) А. Туранкова).

Творы беларускіх кампазітараў неслі ў масы музыкальныя калектывы. У 1930 г. пачаў дзейнасць Беларускі дзяржаўны ансамбль народных інструментаў, які быў створаны на базе ансамбля народных інструментаў музычнага тэхнікума. Першым мастацкім кіраўніком калектыву з'яўляўся Дз. А. Захар, вядомы дырыжор выканаўца-інструменталіст. У 1937 г. ансамбль быў ператвораны ў аркестр беларускіх народных інструментаў. Важнымі падзеямі ў музычным жыцці рэспублікі з'явіліся стварэнне ў 1937 г. Беларускай дзяржаўнай філармоніі пад кіраўніцтвам І. Любана і адкрыццё ў 1933 г. Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. Яркімі прадстаўнікамі першага пакалення беларускіх оперных артыстаў з'яўляліся Л. Александроўская, Р. Млодак, М. Дзянісаў, І. Балодін, С. Друкер.

Разам з оперным развівалася балетнае мастацтва. Першымі харэаграфічнымі

пастаноўкамі тэатра сталі «Чырвоны мак» Р.М. Гліера і «Салавей» М. Крошнера. Важная роля ў сталенні беларускага балета належала салістам С. Дрэчыну, П. Засецкаму, З. Васільевай і іншым акцёрам. 15 лістапада 1932 г. пачала дзейнасць Беларуская кансерваторыя, у той час працавалі і 4 музычныя вучылішчы і іншыя музыкальныя ўстановы.

Нягледзячы на складаныя ўмовы, развівалася тэатральнае і музычнае мастацтва. У сваіх пастаноўках тэатральныя калектывы неслі народу духоўныя вартасці, мастацкае асэнсаванне рэчаіснасці. Кампазітары стваралі новыя песні, сімфоніі, камерныя творы, якія даносіліся да народа праз музычныя калектывы.

Такім чынам, з 1930 да 1941 г. культурнае жыццё Беларусі праходзіла ў складаных, супярэчлівых, часта драматычных умовах. Гэта быў час як дасягненняў, так і цяжкіх страт. Умовы сталінскай дыктатуры абмяжоўвалі працэс культурнага развіцця рэспублікі. Масавыя рэпрэсіі выключылі з творчай працы і з жыцця многіх работнікаў навукі і культуры, нанеслі непапраўны ўрон усёй інтэлігенцыі, што адмоўна адбілася на інтэлектуальным стане беларускага народа, затармазіла яго паступальнае развіццё.